

KRZYSZTOF CZARNECKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

„Umowy cywilnoprawne w ubezpieczeniach społecznych” – sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Toruń, 20 lutego 2015 r.

Problematyka związków zachodzących między umowami prawa cywilnego a prawem ubezpieczeń społecznych nabrała w ostatnich latach szczególnego znaczenia. Stało się tak przede wszystkim za sprawą coraz powszechniejszej praktyki polegającej na świadczeniu pracy w oparciu o umowę zlecenia, umowę o świadczenie usług lub umowę o dzieło. Zjawisko to, szeroko dyskutowane zwłaszcza w kontekście ochrony praw pracowników, wywiera też skutki w sferze zabezpieczenia społecznego. Sprawy dotyczące obowiązków składkowych w związku z umowami cywilnoprawnymi cechują się dużą złożonością i często wywołują kontrowersje. Świadczą o tym niejednolita wykładnia przepisów dokonywana przez organy administracji oraz rozbieżności występujące w orzecznictwie.

Wychodząc naprzeciw powyższym problemom, 20 lutego 2015 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zorganizowana została ogólnopolska konferencja naukowa pod nazwą

„Umowy cywilnoprawne w ubezpieczeniach społecznych”. Wydarzenie to zgromadziło kilkudziesięciu uczestników reprezentujących środowisko akademickie, sądownictwo, palestrę oraz organy administracji publicznej (w szczególności Zakład Ubezpieczeń Społecznych). Do Torunia przybyła prof. dr hab. Małgorzata Gersdorf, I Prezes Sądu Najwyższego.

W ramach trzech sesji problemowych wygłoszonych zostało przeszło 20 referatów, poruszających różne aspekty tytułowego zagadnienia. W wystąpieniu otwierającym obrady, dr hab. Renata Babińska-Górecka (UWr) przedstawiła problem ryzyka socjalnego osób wykonujących pracę na podstawie umów cywilnoprawnych oraz jego ochronę w ubezpieczeniu społecznym. Prelegentka scharakteryzowała najpowszechniej stosowane rodzaje umów oraz poddała je ocenie pod kątem kreowania stosunku „zatrudnienia”, mogącego stanowić podstawę do tworzenia instytucji zabezpieczenia społecznego.

Dr Damian Walczak (UMK) w swoim wystąpieniu skoncentrował się natomiast na skutkach finansowych stosowania przez przedsiębiorców umów o dzieło oraz umów o świadczenie usług. Wskazał, że koszty związane z zatrudnieniem pracownika na podstawie umowy o pracę (m.in. składki na ubezpieczenia społeczne) należą obecnie do najpoważniejszych obciążeń dotyczących pracodawców i stanowią bezpośrednią przyczynę coraz częstszego sięgania po umowy cywilnoprawne. Działanie to, choć z jednej strony pozwala obniżyć koszty zatrudnienia, z drugiej pozbawia pracownika wielu gwarancji wynikających z przepisów Kodeksu pracy.

Wątpliwości związane z prawidłowym klasyfikowaniem umów (umowy o dzieło, umowy o świadczenie usług) oraz rola, jaką odgrywają w ich usuwaniu decyzje interpretacyjne wydawane przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, były przedmiotem analizy dr. hab. Jacka Wantoch-Rekowskiego oraz dr. Tomasza Brzezickiego (UMK). Jak zauważyli autorzy, interpretacje składkowe stanowią cenny instrument ułatwiający prowadzenie działalności gospodarczej. Do najważniejszych ich zalet zaliczyli m.in. niskie koszty postępowania, krótki czas oczekiwania, jawność procedury oraz gwarancję, że przedsiębiorca, który zastosuje się do otrzymanej interpretacji, nie zostanie obciążony jakimikolwiek daninami publicznymi czy sankcjami nawet wtedy, gdyby ta okazała się błędna.

Reprezentujący Uniwersytet Rzeszowski, dr Paweł Majka skoncentrował się na podatkowopravnym aspekcie „przekwalifikowania” umów o dzieło przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Najczęściej zmiany te polegają na uznaniu za umowę zlecenia (lub za umowę o świadczenie usług) takich umów, które strony określiły mianem umów o dzieło. Rodzi to określone konsekwencje z punktu widzenia przepisów prawa podatkowego, w szczególności gdy chodzi o podatek dochodowy od osób fizycznych oraz podatek od towarów i usług.

Podobieństwa i różnice występujące między umową zlecenia, umową o świadczenie usług oraz umową o dzieło przedstawił dr Bogusław Lackoński (UW). Podkreślił on szczególną rolę prawidłowego zidentyfikowania rodzaju umowy, co przekłada się bezpośrednio na obowiązki w sferze prawa składowego. Podstawowym cywilnoprawnym tytułem do ubezpieczenia społecznego jest bowiem umowa zlecenia (umowa o świadczenie usług), nie jest nim zaś umowa o dzieło. Rozróżnienie wymienionych umów bywa jednak sprawą skomplikowaną, o czym świadczyły zaprezentowane przez prelegenta przykłady. Zagadnienie to rozwinął następnie dr Piotr Prusinowski (UWM), przedstawiając uprawnienia sądu ubezpieczeń społecznych w zakresie kwalifikacji rodzaju prawnego zatrudnienia.

Kontynuując wątek cywilistyczny, dr Monika Wałachowska (UMK) poruszyła problem przeniesienia praw autorskich i wpływu, jaki wywiera on na obowiązki składowe. Punktem wyjścia jest w tym przypadku odpowiedź na pytanie, czy dla bytu umowy o dzieło niezbędne jest przeniesienie praw autorskich do przedmiotu umowy (dzieła) stworzonego przez wykonawcę. Zdaniem autorki taki wymóg nie stanowi koniecznej przesłanki uznania danej umowy za umowę o dzieło. Teza ta została zilustrowana bogatym orzecnictwem sądów apelacyjnych i Sądu Najwyższego.

Sędzia Andrzej Kurzych przybliżył zjawisko multiplikacji podmiotów zatrudniających oraz skutki, jakie wywołuje ono po stronie zarówno pracodawców, jak i osób świadczących pracę. Istotę problemu stanowi tu rozdrobnienie stosunku zatrudnienia określonej osoby i usytuowanie poszczególnych jego elementów w ramach odrębnych stosunków prawnych – częściowo w ramach umowy o pracę, a częściowo umowy zlecenia (lub o dzieło). W większości przypadków jest to zabieg sztuczny, niezajdujący uzasadnienia w związku ze specyfiką wykonywanej pracy. Praktyka ta z re-

guły zmierza do obejścia przepisów prawa pracy, zwłaszcza dotyczących czasu pracy. Działanie to, korzystne dla pracodawcy, wywiera – mniej lub bardziej nasilone – ujemne skutki po stronie zatrudnionego.

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym z tytułu umów cywilnoprawnych zawieranych z własnym pracodawcą były tematem wystąpienia dr Marzeny Szablowskiej-Juckiewicz. W świetle obowiązujących przepisów pracownik może zawrzeć ze swoim pracodawcą umowę cywilnoprawną, o ile na jej podstawie nie będzie świadczona ta sama praca, co w ramach stosunku pracy. Zasadniczo, osoba zatrudniona na podstawie umowy cywilnoprawnej nie jest pracownikiem w rozumieniu art. 2 Kodeksu pracy i nie przysługują jej z tego tytułu określone uprawnienia przynależne pracownikom (np. prawo do urlopu czy wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy z powodu choroby). Jednakże z punktu widzenia przepisów o ubezpieczeniach społecznych osoba zawierająca umowę cywilnoprawną ze swoim pracodawcą podlega ubezpieczeniom społecznym na takich samych zasadach jak pracownik. Jak zauważyła prelegentka, regulacja ta osłabia atrakcyjność stosowania umów cywilnoprawnych, gdyż nie stanowią one w tym przypadku instrumentu służącego obniżaniu kosztów pracy.

Zaprezentowane referaty oraz towarzysząca im dyskusja jasno wykazały, że problematyka relacji umów cywilnoprawnych z prawem składkowym jest złożona i ma wieloaspektowy charakter. Dostarcza licznych problemów praktycznych, dotyczących zarówno pracodawców, jak i osób świadczących pracę, a także organów administracji publicznej i wymiaru sprawiedliwości. Konferencja naukowa zorganizowana na Wydziale Prawa i Administracji toruńskiego uniwersytetu ma szansę stać się przyczynkiem do podjęcia pogłębionych badań i szczegółowych studiów w zakresie omawianej problematyki. Dorobek naukowy spotkania opublikowany zostanie postaci monografii, która ukaże się nakładem wydawnictwa Wolters Kluwer.